

BETÆNKNING
OM
OMLÆGNING AF
DAGINSTITUTIONERNES
STRUKTUR

Afgivet af
BØRNE- OG UNGDOMSFORSORGENS
PÆDAGOGISKE NÆVN



BETÆNKNING NR. 654

1972

Indholdsfortegnelse

Indledning	5
Kap. I. Udviklingspsykologiske og pædagogiske synspunkter og daginstitutionernes målsætning	7
- II. Institution og miljø	10
- III. Uddannelse og personalenormering	13
- IV. Indretning af nye integrerede institutioner	16
- V. Bestående daginstitutioners omdannelse til integrerede institutioner ...	20
- VI. Tilskudsregler	23
- VII. Oversigt over nævnets forslag	26
Litteraturliste	28

Indledning

Ved mødet i børne- og ungdomsforsorgens pædagogiske nævn i februar 1970 drøftedes institutionsforsorgen for spæde børn.

Anledningen hertil var en kritik af bestående institutioner for spæde børn, fremsat af overlæge Hedvig Jacoby i en artikel i Nordisk tidsskrift for psykiatri: »Deprivationsyndromet og den psykopatiske udvikling« (1), som senere fulgtes op i en artikel i »Socialpædagogen«: »Er vore småbørnsinstitutioner tidssvarende« (2) og af vicedadslæge Inge Jespersen i Dansk Institutions-tidsskrift: »Er vore vuggestuer rigtigt indrettet« (3).

Drøftelserne var endvidere foranlediget af de overvejelser, som socialforskningsinstituttets publikation nr. 38: »Børnehavens og vuggestuens betydning for barnets udvikling« (4) gav anledning til.

Herudover har det været tanken at følge nogle af de synspunkter op, som pædagogisk nævn gav udtryk for i sin betænkning af 1963 om børnehaveproblemer (5).

Ved fortsatte drøftelser på nævnets følgende møder enedes man om at tage spørgsmålet om institutionernes indretning op til overvejelse i et underudvalg under nævnet.

Man fandt det dog ikke rigtigt alene at koncentrere sig om de yngste børn, men at se på daginstitutionernes opgave under ét som en pædagogisk indsats overfor barnets udviklingsforløb gennem hele barndommen.

På nævnets møde i maj 1970 nedsattes det nævnte underudvalg, der fik følgende sammensætning:

Konsulent *P. W. Perch*, (formand)
Formanden for Dansk Børnehaveråd, *Gertrud Berg*

Overlæge *P. W. Bræstrup*
Vuggestueleder *Lisa Dahl Christensen*

Inspektør *Solveig Georg*

Rektor *Jørgen Helmstedt*

Inspektør *Anna Holm*

Overlæge *Hedvig Jacoby*

Vicedadslæge *Inge Jespersen*

Inspektør */. Kofoed Hansen*

Ekspeditionssekretær *Flemming Larsen*

Forstanderinde *Mimi Nexø Jensen*

Forstander *Gunnar Mikkelsen*

Klinisk psykolog *Liss Rasmussen*

Inspektør *Elly Rode*

Inspektør *N. H. Villen*.

Fuldmægtig */. Sparre Mikkelsen* har fungeret som sekretær for underudvalget.

I overensstemmelse med det foran nævnte blev det henlagt til udvalget at overveje og fremkomme med forslag vedrørende daginstitutioner, hvori flere aldersgrupper eventuelt helt op til ungdomsklubalderen integreres.

Nævnet rettede samtidig henvendelse til sundhedsstyrelsen angående de hygiejniske krav. I svar af 15. september 1970 lovede styrelsen at overveje sådanne ændringer i kravene, som kunne medvirke til et mindre aldersbestemt og mere hjemligt præg.

Endvidere henlagde nævnet til udvalget at udarbejde vejledning vedrørende det pædagogiske arbejde i anerkendte daginstitutioner. I arbejdet hermed har fritidshjemsleder Dorte Andersen deltaget.

Udvalget har afholdt 9 møder og har aflagt besøg på daginstitutioner i København og omegn.

I april 1971 er afholdt en 2-dages konference, hvori foruden udvalgets medlemmer deltog følgende:

Arkitekt *Jørn Albertsen*

Lederen af fritidshjemmet Studsgården,
Dorte Andersen

Lederen af Ballerup kommunes børnehave I,
Bente Bjerregard

Lederen af Børnehjælpsdagens vuggestue i
Svendborg, *Lillian Hansen*

Professor *Viggo Jensen*, Kunstakademiets arkitektskole

Overlæge *Harald Kreutzfeldt*, Sundhedsstyrelsen

Konsulent *Ole Nielsen*, K.A.B.

Arkitekt *Palle Nielsen*

Arkitekt *Jens Peter Storgård*

Afdelingsleder *F. Vedel-Petersen*, Statens
Byggeforskningsinstitut.

Endvidere har man anmodet samtlige børnehave-, fritidspædagog- og børneforsorgsseminarier om gennem forslag fra de studerende at yde bidrag til overvejelser om aldersintegrerede daginstitutioner og disses indretning.

Der er modtaget besvarelser fra følgende seminarier:

Jægerspris børneforsorgsseminarium

Skovtofte børneforsorgsseminarium

Sydsjællands børneforsorgsseminarium

Slagelse børnehaveseminarium

Aalborg børneforsorgsseminarium

Tårnby børnehaveseminarium

Bagsværd børneforsorgsseminarium.

Udvalget har under sit arbejde været opmærksom på, at der kunne være grund til at søge en række undersøgelser iværksat, f. eks. med hensyn til boligmiljøernes muligheder for at opfylde børns behov og institutionernes hensigtsmæssige rammer og indpasning i miljøet.

Under hensyn til den store vækst inden for daginstitutionsområdet og til den alle-

rede igangværende strukturændring har man imidlertid ikke ment at kunne afvente resultaterne af sådanne mere langvarige undersøgelser.

Det af arbejdsudvalget udarbejdede udkast har været drøftet i 2 møder i nævnet.

Under drøftelserne blev det, forsåvidt angår de økonomiske konsekvenser af gennemførelsen af den strukturændring betænkningens udkastet lægger op **til**, fremhævet, at nævnet under hensyn til den usikkerhed, der hersker med hensyn til den fremtidige økonomiske struktur, herunder fordelingen af udgifterne i forbindelse med oprettelse og drift af daginstitutioner, ikke har ment at burde foretage nærmere undersøgelser heraf.

Nævnet har derfor henstillet, at de i udkastet indeholdte synspunkter, der har økonomiske aspekter, tages i betragtning ved tilrettelæggelsen af den fremtidige tilskudsordning.

Ved den seneste drøftelse i nævnets møde den 22. juni 1972 var der enighed om, at man allerede på grundlag af nuværende viden og praktiske erfaringer kunne anbefale en omlægning af daginstitutionernes opgaver, arbejdsform og indretning i overensstemmelse med de i nærværende betænkning fremsatte betragtninger.

Som følge heraf foreslår nævnet, at der snarest udarbejdes ny vejledning vedrørende projektering og indretning af daginstitutioner, og at der herefter ikke godkendes nye skitseprojekter, der ikke i deres udformning muliggør modtagelse af forskellige aldersgrupper.

København, den 22. juni 1972.

G. Mikkelsen
Holger Horsten
J. Helbak
Jørgen Helmstedt
J. Torpe
Munch-Petersen
P. Bræstrup
Vagn Holm

/ . Sparre Mikkelsen

N. Skibby

Poul W. Perch

Kapitel I

Udviklingspsykologiske og pædagogiske synspunkter og daginstitutionernes målsætning.

Udbygningen af daginstitutioner sker med større hast end nogensinde, men der er langt igen, før behovet kan siges at være tilfredsstillt. Man har indtil nu stort set fulgt traditionelle retningslinier for sådanne institutioners indretning, personalenormering og pædagogiske målsætning. Der er i mindre grad taget hensyn til de senere års forskning indenfor spædbørns- og småbørnspsykologien, specielt vedrørende miljøets betydning for det lille barns udvikling. Fra videnskabeligt hold har man i stigende grad haft opmærksomheden rettet mod de vilkår, spædbørn og småbørn vokser op under i håb om, at man ved miljømæssige foranstaltninger kan forebygge udviklingshæmninger, der kan blive bestemmende for børnenes livsforløb og måske føre til psykiske afvigelser.

Målsætningen for daginstitutionerne må være at skabe et miljø, hvor børn kan være under de bedst mulige udviklingsbetingelser, og hvor man tilgodeser både børnenes og personalets trivsel. Ikke mindst for vuggestuernes vedkommende er der brug for reformer for at få denne målsætning opfyldt.

Debatten omkring miljøets betydning for det lille barns udvikling har aldrig været så livlig, nuanceret og berigende som i de senere år.

I perioden siden slutningen af 40'erne har man på grundlag af en række undersøgelser, der bl. a. blev refereret i Bowlby's bog »Maternal Care and Mental Health« (6) lagt

meget stærk vægt på, at det lille barn får kærlighed, omsorg og social kontakt i forvisningen om, at hvis barnet får tilfredsstillt sine grundlæggende følelsesmæssige behov, vil det gennemleve en sund og normal udvikling.

Dette er stadig et fundamentalt krav til det lille barns opdragelsessituation, men ved siden af dette krav er man på grundlag af nyere undersøgelser i stigende grad blevet klar over, at børn foruden tryghed, omsorg og kærlighed har brug for et miljø, der tager sigte på at stimulere barnets intellektuelle udvikling fra de første levemåneder.

Psykologisk forskning dokumenterer til overmål nødvendigheden af, at børn fra den tidligste spæde alder lever i et stimulerende og afvekslende miljø. Spædbørn og småbørn må ikke kede sig, de har brug for at opleve noget, for at modtage indtryk fra omverdenen (stimuli), der påvirker såvel deres sansorganer som deres følelsesliv. Børnenes trivsel og udvikling er ikke alene afhængig af mængden af og kvaliteten af den menneskelige kontakt, der tilbydes det enkelte barn, men bestemmes i høj grad også af de sansindtryk, som barnet i øvrigt modtager fra omverdenen.

Udviklingen af centralnervesystemet synes at hænge sammen med den sansemæssige stimulation på en sådan måde, at den er afhængig af de funktionelle krav, der stilles til centralnervesystemet. Denne antagelse bygger

blandt andet på dyreforsøg, der har vist en mangelfuld udvikling af centralnervesystemet forårsaget af for ringe stimulation i tiden efter fødslen. Der kan som følge heraf opstå brist i de centrale funktioner, der har at gøre med forarbejdning og indordning af sammensatte sanseindtryk, og denne brist kan vise sig i manglende evne til at strukturere omverdenen, klare problemløsning etc. For barnets vedkommende må man tilsvarende antage, at ustimulerende opvækstforhold kan hæmme indlæringssevnen og dermed den intellektuelle udvikling.

Det er umiddelbart forståeligt, at underernæring i spædbarnsalderen kan være årsag til varige skader og defekter i barnets organisme, men det er mindre erkendt eller i alt fald mindre accepteret, at en social og intellektuel underernæring, dvs. et ensformigt og ustimulerende miljø, fattigt på kontakt med omverdenens ting og med andre mennesker kan hæmme barnets psykiske udvikling på lige så katastrofal vis, ikke blot på det følelsesmæssige, men også på det intellektuelle område.

I lyset af denne erkendelse må man derfor bestræbe sig på at skabe et miljø, der ikke alene giver barnet mulighed for oplevelser af forskellig karakter, men som også opfordrer barnet til aktivitet ved at stimulere dets behov for udforskning af omgivelserne (nysgerrighed), for manipulation, motorisk udfoldelse med mere. Sådanne behov kan betragtes som biologiske energikilder, der er nødvendige for barnets udvikling, men afhængige af tilbud fra og kontakt med omgivelserne. Kort sagt bekræfter moderne forskning hypotesen om sammenhæng mellem et tilpas varieret, stimulerende miljø og intelligensmæssig udvikling.

Man har tidligere ment, at en pædagogisk holdning, der tog sigte på at udvikle et barns intellektuelle funktioner og indlæringssevne, hørte skolealderen til, men i dag ved vi, at den vigtigste indlæring har fundet sted længe før barnet kommer i skole, dvs. i hjemmet og/eller i daginstitutionen. Indlæringshastigheden er størst i den tidlige barnealder, og indlæring på dette alderstrin er mest effektiv og varig. Man kan næppe overdrive betydningen af at planlægge små børns møde med deres omgivelser, dvs. at finde frem til de forhold, der er mest stimulerende for hvert enkelt barn på netop det udvik-

lingsstadium, hvor det befinder sig. Det er nødvendigt at udforske og udvikle nye holdninger og nye pædagogiske metoder, som bestandig må efterprøves, således at man kan erhverve sig den viden, der er forudsætningen for, at man kan skabe de rette ydre rammer og det rette tilbud til barnet.

Da et stadig stigende antal småbørn må tilbringe det meste af deres dag udenfor hjemmet, vil ansvaret for at disse børn gennemløber en normal udvikling i høj grad påhvile samfundet.

Det må betragtes som u hensigtsmæssigt for ikke at sige hæmmende for småbørns udvikling, at man opretholder opdeling i aldersgrupper i institutioner. Børn i alle aldersklasser fra den tidlige spædbarnsalder til langt op i skolealderen bør opholde sig i samme gruppe, som på den måde får karakter af en større »søskendeflok«. Der er ikke nogen rimelig grund til, at de yngste aldersklasser (spædbørnene) udskilles og anbringes i specielle afdelinger eller bygninger, hvor børnene ofte lever en altfor isoleret og steril tilværelse. Tværtimod bør man sørge for, at børn i alle aldersklasser huses i samme institution, hvor de nok skal være opdelt i grupper, men ikke nødvendigvis efter alder, og hvor der skal være en meget åben og fri forbindelse i lege- og beskæftigelsessituationer de forskellige grupper imellem. For de mindre børn er det overordentlig stimulerende at være sammen med større børn, idet større børn såvel som voksne kan fremme de små børns udvikling ved at lege og beskæftige sig med dem. Omvendt er det af betydning for de større børns sociale udvikling, at de lærer at tage hensyn til og forstå mindre børn.

Der er grund til at pege specielt på to forhold i denne forbindelse.

For det første består den moderne familie i et flertal af tilfælde af en eller to voksne og to omtrent jævnaldrende børn. Det betyder, at det enkelte barn ikke har en gruppe af familiemedlemmer i forskellig alder, som det kan tage som model for udformningen af sin egen adfærd. Derfor er det af betydning, at det i daginstitutionen får lejlighed til at være sammen med børn og eventuelt unge på forskellige alderstrin.

For det andet er det ikke mindst for det lille barns sproglige udvikling af afgørende betydning, at der i gruppen befinder sig

ældre børn, fra hvem det kan overtage ordforråd og sproglig forståelse, i stedet for at det skal færdes i en gruppe, hvor alle befinder sig på nogenlunde samme sproglige udviklingstrin. En hæmmet sprogudvikling og en hæmning af forståelsen af de begreber, ordene står for, kan være et alvorligt handicap ved skolegangens begyndelse og senere i tilværelsen.

Den traditionelle vuggestue/børnehaveinstitution, hvor der i vuggestuen er 3 afdelinger for henholdsvis spædbørn, kravlebørn og småbørn, samt i børnehaven 2-3 afdelinger for børn, ligeledes ofte opdelt efter alder, er mindre hensigtsmæssig ud fra de ovennævnte pædagogiske hensyn. I en sådan institution vil det barn, der anbringes som spæd og fortsætter til skolegangen, tillige ri-

sikere at blive udsat for op til 6 miljøskift, idet pædagogerne almindeligvis er fast tilknyttet en bestemt aldersgruppe, således at barnet må vænne sig til en ny voksen og nye omgivelser, hver gang det flyttes til næste gruppe. Barnet vil ganske vist være sammen med børn, det kender, men det er kun børn på dets eget alderstrin.

Modtagelsen af børn i forskellig alder i samme gruppe vil i sig selv virke fremmende for daginstitutionens familiecentrerede arbejde, dels fordi søskende af forskellig alder kan anbringes sammen, medens de nu ofte må bringes til forskellige institutioner, dels fordi søskende og forældre vil få kontakt med kun én pædagoggruppe, hvorved forældrene formentlig vil føle sig stærkere knyttet til institutionen.

Kapitel II

Institution og miljø.

Integrering af daginstitutioner er ikke blot et spørgsmål om ændring af deres indre struktur med hensyn til alder og grupper. Det er i lige så høj grad et spørgsmål om daginstitutioners integrering i det bymiljø, hvor de naturligt hører til.

Miljøforskning er et nyt forskningsområde, der kræver medvirken af sagkyndige med forskellige specialer: kommunalpolitikere, byplanlæggere, arkitekter, psykologer, socialmedicinere, socialpædagoger for blot at nævne nogle grupper.

Årsager til, at det føles nødvendigt at udforske miljøstrukturer og deres muligheder for at tilfredsstille almenmenneskelige behov, er den stigende urbanisering med hastigt voksende boligkvarterer og arbejdsprocessernes omformning og centralisering, hvorved der ofte bliver langt fra bolig til arbejde. Dette kan resultere i funktionsfattige miljøer, der ikke er menneskevenlige, specielt ikke børnevenlige.

Blandt andre har *Statens Byggeforskningsinstitut* taget undersøgelser inden for dette område op. Eksempelvis kan nævnes *Ingrid Gehl: Bo-miljø (7)*.

De naturlige kontaktmuligheder, der var knyttet til daglige arbejdsfunktioner i det gamle samfund: hente vand, bringe egne varer til marked, er i dagens industrielle samfund enten forsvundet eller har fået et andet indhold. De er ikke længere knyttet til nødvendige arbejdsfunktioner, men til funk-

tioner af servicemæssig og rekreativ art, der ikke på samme måde er forbundet med en personlig indsats.

For børnene kan det betyde, at deres »muligheder for at iagttage, tolke og forstå væsentlige kulturelementer er forsvundet. Man kan ikke følge faderen eller moderen på arbejde. Man kan ikke iagttage og forstå de forskellige produktionsprocesser, der hører samfundet til. Man kan ikke opleve de mange forskellige roller, det moderne menneske kan spille. Mulighederne for at tilegne sig de voksnes adfærd i imitation og rollelege er forsvindende små; de kan kun hentes to steder fra: fra forældrene og fra massemedierne«. (*Ingrid Gehl: Bo-miljø (7)*).

For barnet i førskolealderen, der er mere bundet til nærmiljøet end barnet i skolealderen, der har en større aktionsradius, er dette af særlig betydning.

For begge disse aldersgrupper gælder det imidlertid, at et fysisk miljø med få muligheder for udfoldelse og eksperimenterende leg let fører til en foretagsomhed, der ikke accepteres af voksne og dermed bliver til konfliktstof, der kan medføre adfærdsvanskeligheder af mere eller mindre alvorlig karakter. *Nils Christie* har i bogen »Hvis skolen ikke fandtes« (20) været inde på tilsvarende betragtninger.

Tilstrækkelige legemuligheder er kun undtagelsesvis indbygget i boligmiljøet. I betænkningen fra 1963 om børnehaveproblemer (5) redegjorde Pædagogisk nævn i et

særligt kapitel for en række forhold i forbindelse med indretning af *legepladser*, der byggede på erfaringer og undersøgelser i Danmark og de andre nordiske lande. Det meste af, hvad der her blev sagt, står stadig ved magt.

Blandt senere publikationer kan nævnes den af det norske departement for familie og forbrugersaker udgivne pjece: Aktuelt om lekeområder (8) og Dansk legepladsselskabs pjece fra 1969: Legepladser og legeområder (9).

Det drejer sig både om legepladsens placering og indretning.

I de fleste redegørelser skelnes der mellem typer af legepladser som f. eks. i den danske pjece:

1. Nærlegeplads, der bør anlægges ved ethvert etagehus med familieboliger og højest dækkende ca. 30 boliger. Fortrinsvis for børn indtil 4 år.
2. Kvarterlegeplads, der dækker indtil 150 familieboliger. For børn i 4-14 års alderen.
3. Skrammellegeplads, byggelegeplads eller lign. skal dække indtil 600 familieboliger og kræver pædagogisk uddannet, fastansat personale samt helårshus.

Med det sidste punkt er man inde på legepladsens indretning. Det kan med særligt henblik på byggelegepladsen nævnes, at man i legepladsundersøgelser foretaget af Statens Byggeforskningsinstitut (10 & 11) fandt, at kun 11 pct. af udelegende skolebørn i højhusbebyggelse og 22 pct. af udelegende børn i lavhusbebyggelse opholdt sig ved eller legede med legeredskaber.

Ikke mindst med henblik på legepladser for de yngste kan der henvises til norske erfaringer, der omtaler, at man ved at forskyde enkelte blokke og lukke gennemgangstrafik har opnået at få et stort legeområde centralt i boligområdet.

Nævnet kan anbefale, at man ved indretning af legepladser i boligkvarterer følger de ovennævnte hovedtyper og skal i denne forbindelse henvises til lov om børne- og ungdomsforsorg (12) § 2, der omtaler de kommunale myndigheders pligt til at interessere sig for de forhold, hvorunder børn og unge vokser op, og til at sørge for etablering af socialpædagogiske fritidsforanstaltninger.

Daginstitutionen må ved siden af rimelige

legemuligheder indgå i miljøet som et nødvendigt led i de samlede tilbud til børn.

Behovet vil være forskelligt i forskellige bebyggelsesformer, men vil også veksle i forskellige perioder inden for samme boligmiljø.

Der vil være andre behov i et landdistrikt end i et villaområde eller i en tæt karrebebyggelse i en by.

Der vil være andre behov på det tidspunkt, hvor et nyt bykvarter befolkes med yngre familier, end der vil være i det samme kvarter efter nogle års forløb.

Det kan være hensigtsmæssigt, at der i tyndt befolkede områder etableres institutioner, der er indrettet på at modtage meget forskellige aldersgrupper, for at man kan få en tilstrækkelig udnyttelsesgrad. Der kan blive tale om daginstitutionstilbud fælles for børn under og i skolealderen, klubvirksomhed for unge og fritidsaktiviteter for voksne.

Et underudvalg under pædagogisk nævn arbejder for tiden med de særlige spørgsmål, der er knyttet til etablering af daginstitutioner i tyndt befolkede egne.

I tæt bebyggede kvarterer vil det eventuelt være mere hensigtsmæssigt at etablere flere små daginstitutioner i tilknytning til nærmiljøet. Der kan være tale om at udnytte eksisterende lokaler i en boligkarré. Sådanne små institutioner, der måske får et mere midlertidigt præg, kan medvirke til at dække et behov i den periode, hvor det trænger sig særligt på i et bestemt boligområde.

En placering af daginstitutionen så nært inde i det daglige miljø, vil i højere grad give mulighed for, at forældrene lever med i dens virksomhed. Værkstedsrums for ældre børn vil på andre tider af dagen kunne danne rammen om aktiviteter for unge og voksne. Daginstitutionen vil derved kunne blive den »boligforlænger«, som den begrænsede moderne etagelejlighed har brug for, og den vil i mindre grad opleves som et sted uden for hjemmet, hvortil børnene bringes.

I forbindelse hermed forekommer det naturligt, at der til visse daginstitutioner knyttes små pensionsafdelinger, hvori børn kan modtages i døgnpleje, således at de under helt midlertidige anbringelser uden for hjemmet ikke behøver at flyttes bort fra deres naturlige miljø.

Yderligere skal nævnet pege på det ønskelige i, at man søger kontakten mellem daginstitutionerne og dagplejen udbygget i højere grad, således som lov om børne- og ungdomsforsorg (12) forudsætter.

Som det fremgår af indledningen, har udvalget i sine overvejelser inddraget *arkitekter*, der har arbejdet med nye modeller for daginstitutioners udformning, og repræsentanter for *Statens Byggeforskningsinstitut*.

Resultatet af drøftelser med disse sagkyndige er nærmest gået i retning af, at der endnu savnes tilstrækkelig viden om børns reaktioner over for det fysiske miljø. Dette gælder både institutionens indre indretning og inventar og det ydre omgivende miljø.

Det er dog tilstrækkeligt underbygget, at de fysiske strukturers udformning har en afgørende betydning for arten af de sociale relationer, der udvikles i disse strukturer.

En vej, man kunne gå, var at inddrage børnene selv i udformningen af de fysiske miljøer, hvori de færdes, så at man derved kunne fremme rammerne for udviklingen hen mod ønskelige sociale mål.

Der mangler også undersøgelser af forældrenes holdning til institutionerne, da ethvert arbejde med børn er afhængigt af forældrenes medvirken.

Hvor ønskeligt det end kunne være at iværksætte et sådant pædagogisk udviklingsarbejde og sådanne undersøgelser, har nævnet dog som tidligere nævnt ikke ment det rigtigt at afvente resultatet heraf, da grundlaget for dets forslag må anses for tilstrækkeligt underbygget på anden måde.

Nævnet ønsker derimod kraftigt at tilskynde, at undersøgelser vedrørende miljø

og fysisk udformning af institutioner iværksettes parallelt med, at nye institutioner udvikles. Dette kan eventuelt ske gennem et samarbejde mellem Statens Byggeforskningsinstitut, Boligministeriets kommitterede i byplansager og Socialstyrelsens planlægningsafdeling og byggeadministration.

Der syntes imidlertid at være en overvejende enighed mellem de byggesagkyndige, med hvem der er forhandlet, om enklere og mere fleksible byggeformer, idet fleksibiliteten også kan begrundes i hensynet til en fremtidig udvikling, der ikke i dag kan overskues.

Tilsvarende blev der fra visse sider advaret mod for store, altomfattende fritidshuse eller kulturcentre, ved hvis etablering, der måske var taget mere hensyn til den prestige, der lå i det ydre fremtrædelsespræg, end til børnenes - navnlig de mindre børns trivsel.

Sammenfattende kan siges, at både socialpædagogiske og økonomiske betragtninger taler for stor fleksibilitet i indretningen af daginstitutioner, både af hensyn til samtidig forskelligartet udnyttelse af lokaler, og af hensyn til forskellig udnyttelse af samme bygningsmæssige rammer i forskellige perioder.

To hovedprincipper for en nyorientering i planlægningen af daginstitutioner synes således at være en ændring af institutionernes interne struktur, der bedre modsvarer udviklingspsykologiske og pædagogiske synspunkter, og en indplacering i miljøet, der svarer til dets til enhver tid eksisterende behov, og som muliggør daginstitutionens funktion som et integreret led i familiecentrerede foranstaltninger i et bestemt boligkvarter.

Kapitel III

Uddannelse og personalenormering.

De hidtil gældende regler for *uddannelse af socialpædagogisk personale til daginstitutionerne* har været formuleret ud fra den opfattelse, at der gjaldt specifikke arbejdsformer og en specifik baggrundsviden for hver institutionstype for sig, hvadenten det drejede sig om vuggestuer, børnehaver eller fritidshjem.

Hver af de 3 institutionsformer har derfor været dækket af de til formålet etablerede uddannelser. Det kan næppe bestrides, at dette har medført en del specielle pædagogiske holdnings- og indstillingsfænomener. Det teoretiske grundlag i psykologien, pædagogikken og de sociale fag er for meget væsentlige områder ens. Dette fremgår bl. a. af socialuddannelseskommissionens betænkning nr. 547/1970 om socialpædagogiske uddannelsers indhold (13). Det er alligevel stærkt påfaldende, hvor meget den praktiske pædagogik (institutionslæren) har formået at præge de enkelte pædagoger i forhold til deres specifikke område og dermed også deres holdninger og indstillinger i pædagogisk henseende til den børnegruppe, som de hovedsagelig vil komme til at beskæftige sig med fagligt.

En del af forklaringen herpå kan ligge i, at disse områders pædagogik i teoretisk henseende er meget lidt formaliseret og derfor lider under mangelen på almene formuleringer, hvilket medfører, at undervisningen må bygge på eksemplificeringen fra den praktiske hverdag. Dette er ikke anført som en nedvurdering af undervisningens indhold,

men som en forklaring på, at nogle studerende let lader sig forlede til at indtage for snævert begrænsede pædagogiske synspunkter. Dette fører til, at et stort tal af de socialpædagogiske medarbejdere i dag er præget af pædagogiske holdninger og indstillinger, der fastholder dem i en opfattelse af, at hver institutionstype for sig er præget af særlige arbejdsformer, og at hver aldersgruppe kræver en helt speciel pædagogik. Dette kan komme til at virke begrænsende overfor den her tilsigtede pædagogiske målsætning: at koordinere de forskellige aldersgrupper i en fælles pædagogisk institution. Det vil derfor være af stor betydning for en integreret institutions målsætning og indhold, at pædagogerne får en klarere indsigt i deres hidtidige pædagogiske uddannelses begrænsede virkninger, og hvad vigtigere er, i hvilket omfang de kan hente inspiration til deres pædagogiske bestræbelser fra det indlærte teoretiske stof. Det vil derfor blive nødvendigt fremover, at der bliver etableret efteruddannelseskursus, der specielt tager sig af at udnytte den teoretiske viden i udformningen af en praktisk pædagogik med henblik på aldersintegrerede grupper.

Det hidtil fremførte gælder hovedsagelig de indtil nu uddannede pædagoger. Med den nyetablerede 3-årige uddannelse kan det i denne sammenhæng forventes, som det er fremhævet i undervisningsministeriets uddannelsesbetænkning nr. 574/1970 vedr. uddannelsen af børnehave- og fritidspædago-

ger (14), at der er tilstræbt en større integration mellem de fremtidige uddannelser. Dette viser sig bl. a. ved, at praktikundervisningen ikke mere alene er knyttet til de traditionelle områder for børnehave- og fritidspædagoger.

Ligeledes fremføres det, at den tilstræbte koordination mellem uddannelserne *for det første* er motiveret ved, at der inden for uddannelsessektoren generelt synes at være udviklingstendenser hen imod en større fleksibilitet. *For det andet* synes der indenfor det socialpædagogiske arbejdsfelt og beslægtede områder at være så mange lighedspunkter og berøringsflader med hensyn til stillede krav og anvendte metoder, at det forekommer naturligt at etablere uddannelseskoordination. *For det tredje* erkendes mere og mere nødvendigheden af samarbejde mellem forskellige faggrupper, hvilket forudsætter et rimeligt kendskab til disse faggruppers uddannelser, arbejdsmetoder og terminologi.

En sådan gensidig orientering kan netop skabes ved samarbejde mellem forskellige uddannelsesinstitutioner.

De ovenfor anførte synspunkter hentet fra den omtalte betænkning understreger således kraftigt, at der må tillægges uddannelsesforudsætningerne en ikke ringe betydning.

Fremover vil man således være bedre rustet til at tage de nye opgaver op, fordi de unge, nyuddannede pædagoger kommer med større forudsætninger for at gå ind i et bredere arbejdsfelt end de mere traditionelt uddannede.

Sådanne synspunkter synes iøvrigt mere og mere at gøre sig gældende inden for de socialpædagogiske områder og følges op af teoretiske lærebøger omhandlende det praktiske pædagogiske arbejde i vore institutioner (f. eks. Wulff Feldmanns (18) og H. C. Rasmussens (19) bøger om institutionspsykologi og pædagogik).

Den samme tendens har klart manifesteret sig i en endnu ikke publiceret betænkning fra socialuddannelseskommissionen, hvori man totalt bryder med den hidtil praktiserede uddannelsestradition og forsøger at opbygge en socialpædagogisk uddannelse, der i sit principielle målsigte tenderer imod at skabe et fælles teoretisk grundlag for al socialpædagogisk grunduddannelse omfattende alle alderskategorier med mulighed for ved hjælp af retningsfag og tilvalg i løbet af ud-

dannelsen at specialisere sig i retning af de alderskategorier, man i sit fremtidige arbejde påtænker at beskæftige sig med. Dette indebærer endvidere den fleksible mulighed, at man senere kan vende tilbage til uddannelsesinstitutionen og ved hjælp af andre retningsfag eller tilvalg omorientere sig til nye arbejdsfelter.

De sidste betragtninger er anført for at tilkendegive, at de nu påtænkte institutionsforsøg er begunstiget af, at der, omend uafhængigt, samtidig er opstået en parallelt løbende tendens inden for den pædagogiske uddannelse henimod at anskue de institutionspædagogiske bestræbelser ud fra et helhedssynspunkt. Herved skulle koordineringsbestræbelserne af alderskategorierne i institutionerne have betydelig større udsigt til at lykkes på længere sigt, end det ud fra den nuværende situation ville kunne forventes.

Konklusionerne må derfor blive:

- 1) at en hurtig udvikling af den nye institutionsform afgjort må kræve, at der oprettes efteruddannelseskursus til ajourføring af de pædagogiske krav, som pædagogerne under den nye institutionsform vil blive stillet overfor,
- 2) at nævnet skal anbefale, at en fælles uddannelse af socialpædagoger snarest søges gennemført.

Udover de pædagogiske problemer, der er forbundet med den integrerede institutions målsætning og indhold, er der spørgsmålet, om den enkelte institution vil kunne normeres med tilstrækkelig uddannet personale til at dække de forskellige gruppeopdelinger, som denne institutionsform medfører. Ud fra de principielle overvejelser man hidtil har gjort sig om udformningen af den integrerede institution, vil denne institutionsform antagelig blive opdelt i et vist antal primærgrupper, sammensat af børn af forskellig alder. I primærgruppen vil **man** først og fremmest komme til at tage sig af trivsels- og kontaktproblemerne. Dette vil sige, at man må stræbe efter at skabe et godt pædagogisk klima, hvor gruppens børn gerne søger hen med deres store og små problemer. Dette må forudsætte en forholdsvis fast og kontinuerlig tilknytning af medarbejdere af hensyn til børnenes identifikation med disse.

Det må forventes, at børnene vil søge ud

fra primærgrupperne til andre grupperinger. Disse grupperinger vil blive etableret omkring interesse- og kammeratskabsbetonede aktiviteter, hvori alders- og udviklingsbetingede forudsætninger i højere grad vil gøre sig gældende.

Dette spil mellem forskelligt orienterede gruppesammensætninger og deres forskelligartede pædagogiske formål og funktioner skulle lægge op til ganske spændende og interessante pædagogiske udfordringer. Det vil være nødvendigt med en forsvarlig dækning med uddannet pædagogisk arbejdskraft, der på hver sin måde stimulerer og udbygger de intentioner, der indgår i de forskellige grupperinger. Samtidig må pædagogerne gensidigt formidle og konstruktivt udnytte de pædagogiske muligheder, som samspillet mellem de familieprægede og aktivitetsprægede gruppedannelser skaber.

Hvorledes disse to pædagogiske krav vil indvirke på dækningen med pædagogisk personale, vil det, indtil nærmere forsøg foreligger, være vanskeligt at udtale sig helt nøjagtigt om.

Det er ikke helt muligt ud fra teoretiske overvejelser at forestille sig, hvorledes den pædagogiske hverdag kommer til at forløbe, idet sammenlægning af grupper og smidig udnyttelse af tilvalgsprincipper formentlig kan give lettelser. Først og fremmest bør det

understreges, at hensynet til småbørnenes pasning stiller krav til personalets tilstedeværelse i primærgruppen. På den anden side vil den nye institutionsform indbyde til nye pædagogiske arbejdsmetoder med anvendelse af pædagogisk supervisionsteknik og herunder inddragelse af praktikanter og de større børn i opgaver af pædagogisk art, således at den knappe pædagogiske arbejdskraft udnyttes mere rationelt. Eventuel deling af pædagogstillinger til halvdagsansættelse og inddragelse af timelønnet arbejdskraft til specielle aktivitetsformer vil også kunne gøre situationen mere smidig.

Måske kan dette medføre, at visse institutionsformer vil få brug for en halv eller en hel uddannet pædagog mere, men dette betyder ikke umiddelbart en merudgift, idet udvidelsen af den pædagogiske arbejdskraft evt. kan indspares på andet personale. Herunder kan man bl. a. anføre, at hjælpepersonalet, der ville være nødvendigt til 3 institutionsformer, der her bliver sammenslået til én, vil kunne medføre en rationalisering af f. eks. rengøringspersonale, kontorhold, køkkenpersonale etc. Udgifterne omregnet pr. barn på 3 forskellige institutioner sammenlignet med tilsvarende udgifter pr. barn i en integreret institution vil derfor næppe forøges. Om disse spørgsmål skal i øvrigt henvises til det i det følgende kapitel principielt udtalte.

Kapitel IV

Indretning af nye integrerede institutioner.

I henhold til den sociale styrelseslovs § 11 (15) skal amtsrådet i fremtiden i samarbejde med de kommunale myndigheder udarbejde udbygningsplaner bl. a. for institutionsbyggen i området.

Dette må efter nævnets opfattelse forudsætte behovsundersøgelser, hvor hensyn tages bl. a. til de synspunkter vedrørende miljøet, som er omtalt i kapitel II, således at disse undersøgelser kan indvirke på beslutningerne med hensyn til placering, størrelse, indretning, aldersspredning m. v.

Generelt må som nævnt fremhæves, at betydningen af at kunne tilgodese skiftende behov bør indebære, at institutionerne indrettes så fleksibelt som muligt. Man bør derfor i videst muligt omfang komme bort fra at foretage specielle indretninger, som nok tilgodeser det aktuelle behov, men som senere vil stille sig hindrende i vejen for en anden udnyttelse af lokalerne.

Der tænkes herved særligt på de mange detaillerede, hygiejniske krav, der hidtil har været stillet til vuggestuerne med særligt henblik på barnets fysiske pleje.

Behovet for institutionspladser til denne aldersgruppe vil kunne tilgodeses ved oprettelse af institutioner, der er beregnet for børn i alderen fra 0 år til i hvert fald 7 år - i mange tilfælde til en højere aldersgrænse.

Med hensyn til størrelsen af den enkelte institution henvises til kapitel II. Det må dog antages, at et meget stort antal institutio-

ner fortsat vil blive indrettet til modtagelse af mellem 30 og 60 børn.

Institutionen bør have en størrelse, der på trods af forskydninger i alderssammensætning af børnene til enhver tid sikrer den enkelte aldersgruppe en tilstrækkelig repræsentation i institutionen.

I tilfælde, hvor der ønskes etableret en større institution, må betydningen af dennes opdeling i mindre gruppenheder særligt understreges.

Som et hovedprincip for opbygningen af den aldersintegrerede institution må der være mulighed for primærgruppefunktioner og sekundærgruppefunktioner.

Til rådighed for primærgruppen - der er en »familiegruppe« bestående af børn i forskellige aldre, - skal være rum, der svarer til den lille gruppes daglige opholds- og beskæftigelsesbehov.

Der kan enten være flere primærgrupper i samme institutionsbygning eller indrettet i forskellige nært ved hinanden beliggende lokaler i samme karrébygninger.

Ved sekundærgrupper tænkes på tilvalgsgrupper, hvor børn fra forskellige primærgrupper kan deltage i beskæftigelser og aktiviteter en del af dagen.

Til rådighed for sekundærgrupper skal derfor være lokaler, der giver mulighed for indendørs beskæftigelse.

Da disse institutioner som nævnt også skal kunne modtage 0-3årige, må de særlige

indretningsbehov for denne aldersgruppe selvsagt tilgodeses, men det er nævnets opfattelse, at dette kan ske uden at rummenes anvendelse for andre aldersgrupper vanskeliggøres. Konkret er i denne forbindelse tænkt på de sanitære installationer i opholdsrummene, særskilte isolationsrum og særskilt mælkekøkken, alle krav, der vil belastte etableringsøkonomien og begrænse en senere fleksibel anvendelse.

Nævnet anser - med tilslutning af sundhedsstyrelsens repræsentanter - at det med nutidens hjælpemidler bl. a. af præfabrikeret spædbarnsernæring må være forsvarligt at tilberede flaskerne i fælleskøkken, at badekar og faste pusleborde forsvarligt kan anbringes i hjælperum og samtidig, at krav om håndvask i opholdsrummene kan frafaldes, uanset at det i visse tilfælde kan være hensigtsmæssigt at have håndvask i rum, der fast benyttes som spiserum, og at disse ændringer ikke indebærer en reduktion af det samlede antal sanitære installationer i forhold til børnetallet. Endvidere at der i de fleste daginstitutioner vil være lokaliteter, som ved midlertidig frigørelse fra anden anvendelse vil være egnet til isolation af syge børn, således at isolationsrum kan frafaldes som standardkrav.

Som nævnt i indledningen har en række seminarier reageret på udvalgets anmodning om gennem eleverbejder at yde bidrag til overvejelser om aldersintegrerede daginstitutioner.

Foruden fra seminarierne har udvalget modtaget en af en gruppe studerende på årskursus for børnehavepædagoger udarbejdet årsopgave (16).

Gruppen når bl. a. til følgende konklusion:

»Selve institutionens størrelse er ikke det afgørende. Institutionen må være så stor som det nærmeste boligområde kræver. Det vigtigste for trivlsen er familiegruppens størrelse, den bør ikke overstige 15 børn. Det ideelle vil være, at integrationen opstår af sig selv. Derfor vil vi ikke lægge os fast på nogen bestemt aldersgruppedeling, da familieinstitutionen for os må være stedet, som er fleksibelt nok til at modtage børn uanset alder og lade dem blive så længe behovet er til stede«.

Udover at ønske konkrete forslag fra kom-

mende og nuværende medarbejdere har det også været udvalgets hensigt på et så tidligt tidspunkt som muligt at henlede de studerendes opmærksomhed på den eventuelle omlægning af daginstitutionernes opgaver, arbejdsform og indretning.

Det indsendte materiale fra seminarierne repræsenterer selvsagt lige så mange forslag som antallet af eleverbejder.

En række motiveringer og konklusioner svarer til de overvejelser, som udvalget har gjort sig omkring spørgsmålet.

Det skal i det følgende forsøges at uddrage visse karakteristiske træk fra forslagene.

Med hensyn til gruppestørrelserne har det ved gennemgangen været tydeligt, at daginstitutionernes nuværende gruppestørrelser allerede af de studerende er fornemmet som ret belastende. Et enkelt forslag kan acceptere en gruppestørrelse på maksimalt 15 børn, medens de fleste foreslår gruppestørrelse på under 10 børn.

For så vidt angår institutionernes størrelse svarer forslagene i store træk til, hvad der ovenfor er anført herom. Der er forslag om institutioner til 30 børn og maksimalt om institutioner til 64 børn. Dog beskæftiger en af redegørelserne sig med forholdsvis selvstændige familiegrupper på 8 børn, men med et vist fællesskab med hensyn til aktiviteter, ledelse og sagkyndige støttegrupper.

Det fremgår kun i ringe grad af opgaveløsningerne, hvor megen plads institutionerne tænkes at skulle have til rådighed. Det kan dog af beskrivelserne udledes, at man i de fleste tilfælde forestiller sig væsentligt mere areal både ude og inde end i de eksisterende daginstitutioner. Der lægges stor vægt på, at såvel de indendørs som de udendørs arealer giver mulighed for meget differentierede aktivitetstilbud.

På samme måde fremgår det, at en væsentlig bedre personalenormering end den nugældende forudsættes.

Betænelighederne ved de uensartede uddannelsesmæssige forudsætninger berøres kun sporadisk.

Med hensyn til børnenes alder går de fleste ind for en aldersspredning fra 0 op til 14 år. I et enkelt tilfælde har man ment at burde holde de 0-3årige i en særlig institution, dog gerne under samme tag.

Bemærkelsesværdigt er det måske, at flere af arbejderne er inde på tanken om at knytte

børnepensioner til institutionen. I det foran nævnte forslag har man regnet med, at 1 å 2 familiegupper specielt skulle varetage denne opgave.

Karakteristisk er det, at flere peger på ulemper ved de nuværende »isolerede« institutioner og foreslår en højere grad af integration i boligmiljøet.

Generelt kan det siges om de indsendte 7 elevarbejder, at tanken om aldersintegrering - og miljøintegrering - er modtaget meget positivt.

Dette er selvsagt af betydning, idet det er væsentligt, at de studerende, som nu eller senere er uddannede daginstitutionsmedarbejdere, har forståelse for de synspunkter, som må forventes at skulle ligge til grund for den fremtidige daginstitutionsudbygning.

Nævnet kan være enig med de pædagogstuderende i deres ønsker om større areal og mindre gruppestørrelser. Begge dele vil give mulighed for en rigere og mere intensiv pædagogisk tilrettelæggelse og for bedre kontakt mellem børn og voksne. Der bør derfor fortsat udfoldes bestræbelser for nedsættelse af børnetallet i daginstitutioner i forhold til arealet. Nævnet ønsker dog at understrege, at disse ønsker er lige berettigede for traditionelle og for aldersintegrerede institutioner, således at den her foreslåede strukturændring ikke specielt nødvendiggør bygnings- eller personalemæssige udvidelser.

I de følgende overvejelser bygges derfor i vidt omfang på eksisterende krav.

Så længe de nuværende maximumsnormer for vuggestuer (bruttoetageareal 10 m² pr. barn) og for børnehaver og fritidshjem (bruttoetageareal 6 m² pr. barn) er gældende (17), forekommer det naturligt at anvende en mellemproportional på 8 m² pr. barn for institutioner, der er beregnet til at modtage børn såvel under som over 3 år.

Dette maximum gælder dog ikke i de tilfælde, hvor der selvstændigt eller som led i daginstitutionen indrettes fritidsforanstaltninger (klubber) for børn og unge i alderen fra 10-12 år og opefter. Disse foranstaltning-

er forudsætter ikke noget normeret børne- eller medlemstal, hvorfor et m²-tal pr. barn ikke kan fastsættes.

Af mange grunde - hensynet til fleksibiliteten, de forskellige behov o. s. v. - kan og bør der ikke gives for faste retningslinier for integrerede institutioners indretning. Det er netop ønskeligt - ikke mindst i begyndelsen - at varierede indretningsformer forsøges.

Erfaringen har imidlertid allerede vist, at bygherrer og arkitekter, der påtænker at projektere integrerede daginstitutioner, ofte møder med et udtalt ønske om visse retningslinier.

Man skal derfor i det følgende forsøge at give eksempler på, hvordan en integreret institution normeret til mellem 30 og 60 børn i alderen 0 - 12 år i store træk kunne indrettes.

Eksemplerne bygger bl. a. på erfaringer, man i socialstyrelsen har gjort med de allerede modtagne projekter til integrerede institutioner, hvorved dog bemærkes, at ingen af disse projekter endnu er realiseret, hvorfor institutionerne ikke har kunnet iagttages i brug.

Det forudsættes selvsagt, at bygningsmyndighedernes, direktoratet for arbejdstilsynets, civilforsvarsstyrelsens, sundhedsstyrelsens og andre myndigheders vilkår opfyldes.

Det vil i almindelighed være naturligt at indrette »hjemmegrupperum« for alle børn. Hvert hjemmegrupperum bør ikke være beregnet til mere end 16 børn, men - under hensyn til personalenormeringen - ikke til mindre end 12 børn. Disse grupperum bør have et areal på mindst 2 m² pr. barn.

Kravene til køkken, garderobeplads for børn og voksne, kontor, depoter og rengøringsrum samt til personalerum, -bad og -toilet vil i alt væsentligt være de samme som til de traditionelle institutioner.

Et særligt pusle- og soverum for de mindste vil være nødvendigt. Opmærksomheden henledes dog på, at behovet for soveareal i nogen grad vil kunne tilgodeses ved indretning af liggehal, der ikke indgår i maximumsarealet.

Eksempler på indretning af aldersintegrerede daginstitutioner.

I overensstemmelse med det ovenfor anførte vedr. størrelsen af hjemmegrupperne indeholder de følgende eksempler forskellige

gruppetørrelser. Det skal herved bemærkes, at bruttoetagearealet i alle eksempler er det samme pr. barn (8 m², jfr. foran).

Eksempel 1.

Arealet i en integreret institution til 30 børn, der som foran nævnt foreslås fastsat til højst 240 m² brutto, svarende til ca. 225 m² netto (gulvareal) ville eksempelvis kunne udnyttes således:

2 hjemmegrupper (15 børn i hver) å

mindst 35 m ²	70 m ²
2-3 toilet- og vaskerum på ialt	20 -
2 garderober å 8 m ²	16 -
Kontor	7 -
Køkken	10 -
3 depoter å 5 m ²	15 -
Rengøringsrum	4 -
Personalerum	10 -
Personalegarderobe	5 -
Personalet toilet	4 -
Pusle-soverum	14 -
	<u>175 m²</u>

Såfremt disse arealstørrelser følges, vil der således herudover være et gulvareal på ca. 50 m² til rådighed.

Eksempel 2.

I andre tilfælde foretrækkes måske at anvende mere areal i hjemmegrupperne, opdelt i hoved- og birum.

En daginstitution til 48 børn kunne således tænkes at ønske nettoarealet på 345 m²; svarende til et bruttoetageareal på 384 m² fordelt således:

4 opdelte hjemmegrupper (12 børn i hver) å 36 m ²	144 m ²
4-5 toilet- og vaskerum på i alt	30 -
4 garderober å 7 m ²	28 -
Kontor	10 -
Køkken	12 -
5 depoter å 4 m ²	20 -
Rengøringsrum	5 -
Personalerum	15 -
Personalegarderobe	7 -
Personalet toilet	4 -
	<u>275 m²</u>

Det måtte eventuelt ønskes at anvende noget af det resterende areal på 70 m² til et særskilt pusle-soverum for de mindste børn - uanset muligheden for at anvende hjemmegruppernes birum til dette formål.

Eksempel 3.

I diskussionerne om integrerede institutioner har man flere gange mødt betænkeligheder ved at optage spædbørnene i grupperne med større børn.

Såfremt man således ønsker at have en særskilt gruppe for spædbørnene, kunne en institution til 60 børn f. eks. indrettes således:

Nettoarealet på 430 m², svarende til et bruttoetageareal på 480 m², kunne udnyttes således:

1 spædbørnsstue (8 børn)	28 m ²
4 hjemmegrupper (13 børn i hver) å mindst 30 m ²	120 -
5-6 toilet- og vaskerum på ialt	34 -
5 garderober å 7 m ²	35 -
Kontor	10 -
Køkken (evt. i forbindelse med andet rum)	15 -
6 depoter å 4 m ²	24 -
Rengøringsrum	4 -
Personalegarderobe	8 -
Personalet toilet	4 -
Personalerum	18 -
	<u>300 m²</u>

Der vil således - såfremt denne løsning følges - være 130 m² til rådighed.

Af de arealer, der således bliver til rådighed i de 3 eksempler henholdsvis 50 m², 70 m² og 130 m², vil noget oftest nødvendigvis blive anvendt til gangareal, men dette bør indskrænkes til det mindst mulige.

Den resterende del anvendes til udvidelse af det ovenfor anførte hjemmegruppeareal, evt. ved birum, eller til alrum, hobbyrum (med depot) og rum til andre aktiviteter, d. v. s. til rum som kunne betegnes som tilvalgsrum.

Da institutionen skal kunne modtage børn under 2 år, skal et klatvaskerum indrettes, men dette vil i de fleste tilfælde kunne ske i kælderens.

Det vil i vid udstrækning være bygherren, som - med støtte af socialstyrelsens pædagogiske inspektører og de pædagoger, der evt. står bag projektet - afgør indretningen og placeringen af disse arealer, idet man iøvrigt må være opmærksom på fleksibilitetshensynet.

Det skal påpeges, at foranstående ikke

kan opfattes som regler for indretning af integrerede daginstitutioner - man kan udmærket tænke sig andre kombinationer -, men kun tjener som eksempler på mulige indretningsmåder og som en understregning

af betydningen af den bedst mulige udnyttelse af de givne maximumsarealer.

En ændret vejledning vedr. daginstitutioners herunder integrerede institutioners indretning, bør som nævnt snarest udarbejdes.

Kapitel V

Bestående daginstitutioners omdannelse til integrerede institutioner.

Under hensyn til de i nærværende betænkning fremsatte betragtninger, trænger det spørgsmål sig på, i hvilket omfang det vil være muligt at omdanne de eksisterende daginstitutioner.

Der har allerede under nævnets arbejde vist sig stor interesse for muligheden for at modtage børn i andre aldersklasser end dem, som institutionerne oprindeligt er beregnet til at modtage. Det må forventes, at denne interesse vil blive forstærket efter nærværende betænkningens fremkomst.

I betragtning af, at et meget betydeligt antal børn fortsat bliver optaget i daginstitutioner, der er anerkendt og bygget til en traditionel aldersopdeling, er det meget væsentligt at undersøge mulighederne for ændring af gruppesammensætningen inden for bestående rammer.

Et skridt ad denne vej er allerede taget af en lang række børnehaver og et antal vuggestuer, der blander børnene i grupperne og stuerne uden hensyn til børnenes alder.

Eksempelvis nævner en vuggestue, der siden 1969 har arbejdet med blandede aldersgrupper, at det anses for at være for sent at blande børnene fra 1½ års alderen.

Vuggestuen beretter endvidere:

»Det samvær vi snyder den spæde for kan simpelthen ikke indhentes senere, den fart den spæde udvikles med i samværet med andre børn er helt fantastisk at opleve for os, som har været vant til det gamle instituti-

onsmønster, vore fem mdr. børn opfører sig som syv mdr.s børn fra det gamle system, men så er der til gengæld det minus ved det, at de ikke er babyer ret længe, og det er der mødre, som gerne vil have.

Børnene taler tidligere, deres ordforråd er langt større.

De spiser selv tidligere, men griser længere med det end sædvanligt, der mangler vi ældre børn i gruppen.

De er renlige tidligt (vi byder dem først potten i 1 års alderen).

Det liv de fører i gruppen ligner mere almindeligt familieliv, der er nogen at slås med, der er nogen at tage hensyn til, der er nogen at kæle med, der er nogen man kan hjælpe.«

Det nævntes fra den samme vuggestue, at der lå en udfordring i at arbejde med en større aldersspredning, men at arbejdet af personalet oplevedes som mere lystbetonet.

Som et andet eksempel kan nævnes, at udvalget har haft lejlighed til at iagttage, hvor forskellige pædagogiske miljøer der kan opnås i to ens elementbyggede børnehaver, bl. a. fordi man i den ene har undladt at opstille de normale skillevægge. Man har derved fået et alrum på ca. 100 m² og et værksted og et tumlerum på hver 54 m².

Hensigten med dette er at tilpasse børnehaven til børnene, at åbne muligheder for et tilvalg og derigennem opleve, hvad et barn har brug for på forskellige alders- og udviklingstrin.

Man oplever her, at børnene spontant danner legegrupper uanset alder.

Men disse forsøg kan med de gældende regler kun praktiseres indenfor de aldersmæssige rammer, som er sat ved institutionernes anerkendelse.

I enkelte tilfælde er det gennemført, at børnehaver modtager også skolebørn (»beholder« børnene), men intentioner i denne retning har mødt vanskeligheder bl. a. på grund af tilskudsreglerne.

Også i forbindelse med spørgsmålet om omdannelse af bestående daginstitutioner må en afgørende forudsætning for ændring af aldersspændvidden derfor være en harmonisering af tilskudssystemet. Der henvises herom til det i kapitel VI anførte.

Såfremt disse hindringer fjernes, bliver spørgsmålet herefter bl. a., om indretningen af de nuværende daginstitutioner umuliggør en ændret aldersstruktur.

Dette er blevet hævdet. Man har særligt fremhævet, at vuggestuernes indretning peger så specielt hen på de 0-3 årige, at modtagelsen af større børn ikke kan lade sig gøre. Modsat har man ment, at det vil kræve betydelige og bekostelige indretningsændringer, såfremt en eksisterende børnehave skulle kunne modtage børn i vuggestuealderen.

Det siger sig selv, at den mest hensigtsmæssige indretning kun kan opnås, når formålet med institutionen - også med hensyn til hvilke aldersklasser der skal benytte institutionen — ligger klart ved projekteringen.

Men denne omstændighed udelukker ikke, at en række institutioner uden alt for store omkostninger kunne imødekommes i ønsker om - ud fra en vurdering af behovet og ud fra de pædagogiske og udviklingspsykologiske tanker bag aldersintegrering - at gå over eller under de for institutionerne fastsatte aldersgrænser og således tilnærme sig de nye institutionsformer.

Spørgsmålet om omdannelse har flere gange været fremsat fra flerleddede institutioner, der som følge af det samarbejde, der allerede eksisterer ved besøg hos hinanden m. v., har følt sig tilskyndede til at gå videre i retning af integrering.

I sådanne tilfælde må det være muligt at »dele« børnene på en anden måde end den traditionelle.

Dels kan der være tale om at omdanne den flerleddede institution til én samlet in-

stitution. Der findes enkelte eksempler på, at dette allerede er sket.

Man har foruden ændringen af bestående gruppeopdelinger interesseret sig for den individuelle hensyntagen til det enkelte barn, forældresamarbejdet og personalesamarbejdet.

Erfaringen har vist, at det er en forudsætning, at forældrearbejdet udbygges tidligst muligt, og at personalet både kan og vil samarbejde.

En alsidig orientering af hele personalet, der kan være sværere end man umiddelbart skulle tro, er derfor nødvendig.

Dels kan man omdanne en sådan - f. eks. treleddet - institution til 3 integrerede institutioner - og så iøvrigt udnytte alle de muligheder for samarbejde, som naboskabet giver.

Der vil i disse tilfælde netop kunne tages hensyn til de særlige forhold i den enkelte institution, som er betinget af, at den er bygget til en bestemt aldersgruppe.

Der tænkes herved på, at det måske vil være hensigtsmæssigt at anvende vuggestuens lokaler for f. eks. 0-10årige, medens fritidshjemmets lokaler måske bedst vil kunne udnyttes ved, at de mindste børn ikke modtages dér. Børnehavens lokaler vil derimod i almindelighed være dem, der vil være bedst egnede for alle aldersgrupper.

Men ikke blot flerleddede institutioner vil kunne modtage et andet aldersklientel, end de er beregnet for. Der vil kræves enkelte ændringer af de sanitære installationer i en vuggestue, for at den vil kunne modtage børn over 3 år, men i mange tilfælde skulle sådanne forandringer være mulige. Og iøvrigt vil de sanitære installationer i spædstuen måske kunne udnyttes til vandleg o. s. v., hvis dette rum kan frigøres til et tilvalgsrum.

Hvis en børnehave skal modtage børn, der er under 3 år, vil indretning af særlige pusle- og badeanstaltninger være nødvendig, men dette vil kunne lade sig gøre i mange toilet- og vaskerum, navnlig når man henser til, at børnetallet vil blive nedsat som følge af de mindre børns tilstedeværelse i institutionen.

Det er umuligt her at komme nærmere ind på, hvilke betingelser der må opstilles for at imødekomme ansøgninger om ændring af aldersrammerne.

Det må antages, at institutionens bestyrelse, medarbejdere og forældre i forening kan finde frem til, under hvilke forudsætninger man vil kunne tænke sig at forsøge aldersintegrering.

De godkendende myndigheder må så i de konkrete tilfælde tage stilling til, hvorvidt de foreslåede forandringer med hensyn til indretningen er nødvendige og tilstrækkelige, ligesom normeringen af børnetallet må ske i overensstemmelse med de retningslinier, som vil være gældende for nye integrerede daginstitutioner.

Det er naturligt, at en vis tilbageholden-

hed gør sig gældende i institutioner, hvis lokaler er indrettet til at modtage en bestemt aldersgruppe, og hvis personale har uddannelsesmæssige forudsætninger, der særligt retter sig mod denne aldersgruppe.

Det er imidlertid nævnets opfattelse, at en ikke ubetydelig del af landets nuværende ca. 2.500 daginstitutioner vil være - eller kunne sættes - i stand til mere fleksibelt at tilgodese aktuelle behov og tillige de udviklingspsykologiske og pædagogiske synspunkter, der ligger til grund for denne betænkning på en mere hensigtsmæssig måde end de aldersopdelte institutioner.

Kapitel VI

Tilskudsregler.

Daginstitutioner, der modtager børn indenfor en aldersspændvidde fra 0 - 18 år, kan vanskeligt indpasses i de nuværende anerkendelsesmuligheder i børneforsorgslovens § 65, stk. 1, der driftstilskudsmæssigt - i § 71 - bygger på en skillelinie ved skolealderens indtræden.

Man må derfor ved den forestående ændring af lov om børne- og ungdomsforsorg tilstræbe en koordination af tilskudssystemet, hvis videste konsekvens vil være en realisering af det mål, som pædagogisk nævn gav udtryk for i sin betænkning fra 1963 vedrørende børnehaveproblemer (5), hvori man bl. a. udtalte:

»Hvad den principielle udbygning på langt sigt angår, må nævnet finde det rimeligt, at der tilvejebringes børnehaver i et sådant omfang, at alle forældre, der ønsker det, får en mulighed for at sende deres børn i børnehaver uden udgift for dem selv.«

Udtalelsen, der dengang - som det fremgår - rettede sig mod børnehaverne, bør som en målsætning på længere sigt omfatte hele daginstitutionsområdet.

Man må dog se i øjenene, at en total ophævelse af forældrebetalingen ikke er indenfor rækkevidde i løbet af de nærmest følgende år. Indtil dette mål kan nås, bør det tilstræbes, at tilskudssystemet bliver af en sådan karakter, at det ikke er hæmmende for oprettelse af institutioner, der bryder med den gængse institutionsstruktur, bl. a. med hensyn til aldersopdeling.

Med de nuværende tilskudsregler er der to muligheder for anerkendelse af daginstitutioner, der modtager børn både under og i skolealderen:

- 1) Anerkendelse som kombineret institution omfattende f. eks. vuggestue, børnehave og fritidshjem.

Her må der imidlertid under hensyn til de forskellige tilskudsregler stilles krav om, at der føres særskilt regnskab for i hvert fald vuggestue- og børnehavebørnene på den ene side og fritidshjemsbørnene på den anden side. Dette indebærer store administrative ulemper og er i strid med den integrerede institutions ide om fleksibilitet også med hensyn til modtagelse af børn - uanset alder — i overensstemmelse med de skiftende behov.

- 2) Anerkendelse som socialpædagogisk fritidsforanstaltning i henhold til § 65, stk. 1, nr. 7.

En sådan ordning er fri for specielle administrative ulemper og i sig selv en udmærket løsning. Den kan imidlertid forekomme uretfærdig sammenholdt med tilskudsmulighederne for institutioner, der kun modtager børn under skolealderen.

Efter en sådan ordning ville forældre til et barn i 0 - 7 års alderen kun skulle deltage i dækningen af 25 pct. af driftsudgifterne (bortset fra ejendomsudgifterne), såfremt barnet blev optaget i en integreret daginstitution, medens de, såfremt barnet blev opta-

get i en vuggestue eller en børnehave, skulle betale en takst, der sammen med de øvrige forældres betaling gav dækning for 35 pct. af driftsudgifterne.

Anerkendelse i henhold til § 65, stk. 1, nr. 7, må kunne ske i en periode, indtil tilskudsordningerne kan ændres.

Dette vil i sig selv virke fremmende for oprettelse af integrerede daginstitutioner og for omdannelse af bestående daginstitutioner til integrerede institutioner, men på lidt længere sigt forekommer løsningen af de ovennævnte grunde ikke holdbar.

Pædagogisk nævn må derfor henstille, at man ved den kommende lovrevision søger tilskudsreglerne ændret således, at de integrerede institutioner placeres således, at de på den ene side ikke med hensyn til administration af tilskud og takster stilles vanskeligere end andre institutioner, men på den anden side ikke får en bedre tilskudsmæssig ordning end de øvrige daginstitutioner.

Disse hensyn imødekommes efter nævnets mening bedst ved, at samtlige institutionsformer hjemles samme tilskudsprocenter fra det offentlige. Dette vil ikke udelukke, at den enkelte institution fastsætter sin takstpolitik således, at taksten gradueres ud fra forskellige hensyn, herunder ud fra børnenes alder, blot de samlede takstindbetalinger dækker den del af driftsudgifterne, som ikke dækkes af offentlige tilskud.

Såfremt forskellige tilskudsregler efter skolealderprincippet imidlertid bibeholdes, bør de integrerede institutioner, for så vidt der modtages børn både under og i (evt. over) skolealderen, med hensyn til driftstilskud placeres således, at det offentlige tilskud svarer til en procentsats, der ligger midt imellem procentsatsen for institutioner under og i skolealderen.

Under den gældende tilskudsordning ville dette indebære, at forældrene skulle dække 30 pct. af driftsudgifterne.

I forbindelse med spørgsmålet om ændrede tilskudsordninger har udvalget gjort sig overvejelser om, hvorledes en vis forældrebetaling kunne opretholdes på en måde, der tilgodeser de pædagogiske linier, der er lagt i nærværende betænkning.

En væsentlig forbedring af tilskudsordningen for daginstitutioner ville kunne opnås, såfremt børne- og ungdomsforsorgens personaleforbunds flere gange fremsatte forslag

om fuld refusion af lønudgifter blev imødekommet.

Disse udgifter udgør ca. 70 pct. af daginstitutionernes driftsudgifter. Sammen med ejendomsudgifterne, som allerede refunderes fuldt ud af det offentlige, ville herved godt 80 pct. af driftsudgifterne være dækket ved statslige og kommunale tilskud.

Ved den kommende revision af tilskudsreglerne burde det overvejes at følge dette forslag kombineret med en ordning, hvorefter den resterende del af udgifterne afholdtes af forældrene uden offentlige tilskud, bortset fra de tilfælde hvor der undtagelsesvis ville blive tale om ydelse af friplads.

Forældrene ville herved komme til at dække knapt 20 pct. af institutionens driftsudgifter.

Denne takst ville blive nogenlunde ensartet, da de nuværende udsving i taksterne fra den ene institutionsform til den anden hovedsagelig skyldes nogle institutionsformers - især vuggestuernes - særligt store lønudgifter.

De udgifter, som taksterne herefter skulle dække, ville i givet fald blive de poster på regnskabet, som forældrene må antages at have den væsentligste direkte interesse i, f. eks. beskæftigelsesmaterialer, arrangementer for børnene, fødevarer, feriekolonibesøg m. v.

Derimod ville f. eks. den uheldige virkning af lønforbedringer, at disse afspejler sig i en forhøjelse af forældrebetalingen, bortfalde. Det har således altid kunnet virke hæmmende for forældresamarbejdet, når der heri skulle indgå forklaringer om højere takster grundet medarbejdernes lønforbedringer opnået ved forhandlinger, som forældrene ingen indflydelse har på.

Hvis det ovennævnte forslag følges, ville det familiecentrerede sigte med daginstitutionerne i højere grad end hidtil blive tilgodeset. Forældrene ville føle en større tilskyndelse til at yde noget - i form af penge eller arbejdskraft - til institutionen.

For at sikre, at der ikke i nogle institutioner på grund af forældrenes indstilling ville blive sparet på de nævnte poster til skade for det pædagogiske arbejde, ville det utvivlsomt være nødvendigt at fastsætte en generel grundtakst.

Anvendelsen af de midler, der ville indkomme herved, og overvejelser om en forhøjelse af denne takst ville herefter kunne

gøres til genstand for værdifulde diskussioner forældrene og personalet imellem.

Ordningen ville betyde, at samfundet stiller lokaler og personale til rådighed for dets borgere, medens familierne i samarbejde med medarbejderne ville have mulighed for at udnytte disse faciliteter.

Såvel i integrerede institutioner som i de

almindelige institutioner ville der herved være skabt et incitament for igangsættelse af initiativer til udbygning af forældrearbejdet.

Nævnet skal iøvrigt udtale som sin opfattelse, at det forekommer åbenbart urimeligt, at taksterne i daginstitutionerne varierer så stærkt, som de gør i øjeblikket.

Kapitel VII

Oversigt over nævnets forslag.

I *indledningen* foreslås, at der snarest udarbejdes ny vejledning vedr. projektering og indretning af daginstitutioner, og at der herefter ikke godkendes nye skitseprojekter, der ikke i deres udformning muliggør modtagelse af forskellige aldersgrupper.

I *kapitel II* foreslås,

at man ved indretning af legepladser i boligkvarterer følger de hovedprincipper, der er redegjort for i pædagogisk nævns betænkning nr. 337 - 1963 om børnehaveproblemer samt i Dansk Legepladsselskabs pjece fra 1969: »Legepladser og legeområder«,

at der til visse daginstitutioner knyttes små pensionsafdelinger, hvori børn kan modtages i døgnpleje,

at kontakten mellem daginstitutioner og dagpleje søges styrket,

at der eventuelt i samarbejde med Statens Byggeforskningsinstitut og boligministeriets kommitterede i byplansager iværksættes undersøgelser af daginstitutionernes indpasning i bymiljøet og af den mest hensigtsmæssige og fleksible udformning af de bygningsmæssige rammer, og

at der iværksættes undersøgelser af forældrenes holdning til institutionerne.

I *kapitel III* foreslås,

at den påtænkte fællesuddannelse af socialpædagoger snarest søges gennemført, og

at der etableres efteruddannelseskurser med

henblik på den praktiske pædagogik i aldersintegrerede institutioner.

I *kapitel IV* foreslås,

at aldersintegrerede institutioner opbygges på primærgrupper (familiegrupper af børn i forskellig alder),

at disse grupper ud fra gældende gruppestørrelser i henholdsvis vuggestuer og børnehaver omfatter højst 16 børn,

at primærgrupperne kan være indbyggede i samme institution eller fordelt i nærheden af hinanden indenfor en tæt bebyggelse og med fælles adgang til sekundære aktivitetsrum og legearealer,

at bruttoetagearealet fastsættes som en mellemproportional mellem det gældende maximumsareal i henholdsvis vuggestuer og børnehaver, nemlig til 8 m² pr. barn, og

at der undlades indretning af specielle isolationsrum, mælkekøkken og sanitære installationer i grupperummene, og

at der fortsat udfoldes bestræbelser for nedsettelse af børnetallet i daginstitutioner i forhold til arealet med henblik på at give mulighed for en bedre og mere intensiv pædagogisk tilrettelæggelse af arbejdet og for bedre kontakt mellem børn og voksne.

I *kapitel V* foreslås,

at de muligheder, der eksisterer for at om-danne eller tilnærme bestående institutioner

til den i betænkningen ønskede struktur, udnyttes i størst muligt omfang, og
at godkendende myndigheder og bestyrelser støtter pædagoger og forældre i ønsket herom.

I *kapitel VI* foreslås,

at man på længere sigt i overensstemmelse med den af pædagogisk nævn i 1963 afgivne betænkning om børnehaveproblemer gør be-

nytteisen af daginstitutioner gratis for forældrene,

at der - indtil dette mål kan nås — som en forudsætning for etablering af integrerede daginstitutioner skabes ensartede tilskudsrammer for alle aldersgrupper, og

at det som en overgangsordning overvejes, foruden ejendomsudgifterne at gøre lønudgifterne fuldt refusionsberettigede, mod at forældrebetalingen fuldt ud dækker den øvrige del af udgifterne.

Litteraturfortegnelse

- (1) *Jacoby, Hedvig*: »Deprivationssyndromet og den psykopatiske udvikling«. Nordisk psykiatrisk tidsskrift, 1969 nr. 2.
- (2) *Jacoby, Hedvig*: »Er vore småbørnsinstitutioner tidssvarende«. Socialpædagogen nr. 16, 1/9 1970.
- (3) *Jespersen, Inge*: »Er vore vuggestuer rigtigt indrettet«. Dansk Institutions Tidsskrift nr. 10/6.
- (4) *Sjølund, Arne*: »Børnehavens og vuggestuens betydning for barnets udvikling«. Soci alforskningsinstitutets publikation nr. 38.
- (5) Betænkning nr. 337/1963 om **børnehaveproblemer**. Børne- og ungdomsforsorgens pædagogiske nævn.
- (6) *Bowlby, John*: »Børn uden hjem« (Maternal Care and Mental Health). Munksgård 1953.
- (7) *Gehl, Ingrid*: »Bo-miljø«, **SBI-rapport 71**. Teknisk forlag, København 1971.
- (8) »Aktuelt om legeområder«. Departementet for familie- og forbrugersaker, Norge.
- (9) »Legepladser og legeområder«. Dansk Legeplads Selskab 1969.
- (10) *Morville, Jeanne*: »Børns brug af friarealer«. **SBI-Byplanlægning** nr. 10, København 1969.
- (11) *Morville, Jeanne*: »Planlægning af børns udemiljø i etageboligområder« SBI-Byplanlægning nr. 11. København 1969.
- (12) Socialministeriets bekendtgørelse nr. 413 af 28/8 1970 af Lov om børne- og ungdomsforsorg.
- (13) Socialuddannelseskommissionens betænkning nr. 547/1970 om socialpædagogiske uddannelsers indhold.
- (14) Undervisningsministeriets uddannelsesbetænkning nr. 574/1970 vedrørende uddannelsen af børnehav- og fritidspædagoger.
- (15) Lov nr. 227 af 27/5 1970 om styrelse af sociale og visse sundhedsmæssige anliggender.
- (16) *Mathiesen, Lisa Bech - Schaldemose, Inger - Thomsen, Irene*: »Integration af institutioner«. Danmarks Lærerhøjskole 1972.
- (17) Socialministeriets vejledning af 1969 om projektering af daginstitutioner.
- (18) *Feldmann, Wulff*: »Institutionslivets psykologi og pædagogik«. Munksgårds forlag.
- (19) *Rasmussen, H. C.*: »Synspunkter på døgninstitutioner«. Gyldendals pædagogiske bibliotek.
- (20) *Christie, Nils*: »Hvis skolen ikke fantes«.

